

Voiko isäkin olla hyvä lapsen huoltaja?

Mies tarvitsi kirvestä. Sellainen oli hänen naapurillaan. Mies kuitenkin arveli, ettei naapuri lainaa sitä hänelle. Mies puhisi aikansa itsekseen. Lopulta hän asteli tontin rajalle ja naapurille nyrkkiä puiden karjui: "Pidä perkele kirveesi".

Edellä kuvattu tilanne kuvaa monien isien epäluuloja kohdata sosiaalityöntekijä erotilanteessa lasten huoltajuuteen liittyvissä asioissa. Isät ovat olleet pitkään tyytymättömiä siihen, että äideille myönnetään erossa helpommin lasten huoltajuus. Monet isät ovat menettäneet eron jälkeen yhteyden lapsiinsa. Joitakin Caseja on ollut esillä julkisuudessa, suurinta osaa Caseja pohditaan miesjärjestöissä ja -ryhmissä miesten kesken. Tyytymättömyys kytee miehen nahan alla.

Voiko isä lähteä erossa taistelemaan huoltajuudesta? Mikäli lasten huoltajuus riitautetaan käräjäoikeudessa, on edessä repivä, kallis ja lopputulokseltaan epävarma riita. Monet isät jättävät tämän vaihtoehdon käyttämättä, koska eivät usko juttunsa menestyvän, ja uskovat lasten kärsivän vähemmän, kun pitkin hampain suostuvat jonkinlaiseen kompromissiin. Riitelystä vetäytymisen seurauksena äiti "jää voitolle" ja lapset jäävät hänelle. Äiti voi saada vahvan valtin "tapaamispielissä". Lapset saattavat menettää lopulta yhteyden isäänsä, isä voimansa ja mahdollisuutensa tavata lapsia. Tilalle astunut äidin uusi puoliso sotkee tilannetta.

Onkin uskallettava kysyä, ketään osoittamatta - ovatko isät sosiaalitoimen asiakkaana, erityisesti perheasioihin liittyvissä ongelma- ja ristiriitatilanteissa, samalla viivalla äitien kanssa? Arvioidaanko isä hyväksi ja luotettavaksi lasten huoltajaksi ja kasvattajaksi? Miten arviointiin sosiaalitoimessa vaikuttavat miehiin liitettävät stereotyyppit? Entä sosiaalityöntekijän oma arvomaailma? Vaikuttavatko lainkaan? Kysymykset ovat haastavia ja tyhjentävää vastausta lienee mahdoton saada. Kysyin väittämästä miesjärjestöjen edustajilta, sekä kahden suurehkon kaupungin perheasiainyksiköstä.

Suositaanko äitejä?

Isät ovat melko laajasti siinä käsityksessä, että erossa on turha lähteä taisteluun lapsista, koska sosiaalityöntekijät ovat naisia ja "pitävät kuitenkin äidin puolta". Miesjärjestön edustajat olivat sitä mieltä, että em. isien mielikuva on voimakas ja ohjaa miesten toimintaa tai toimimattomuutta. Sosiaalitoimen näkemys olosuhdeselvityksiä tekevissä yksiköissä oli, että molempia osapuolia, sekä lapsia pyritään kuulemaan tasapuolisesti. Puolueellisuus kiistettiin. Suurin osa yksinhuoltajuuksista myönnettiin äideille, äitien luona lapset myös pääsääntöisesti asuivat. Haastatteleman isohkon kaupungin sosiaalitoimen edustaja arvioi, että isällä on aivan vastaavat mahdollisuudet saada huoltajuus kuin äidillä. Isät tuovat kuitenkin enemmän esiin luontaisesti toiminnallisia ominaisuuksiaan, äidit puolestaan hellyys- ja hoivanäkökulmaa. Äidit puhuvat sellaista kieltä, mitä naispuolisten sosiaalityöntekijöidenkin on helppo ymmärtää. Miehet taas eivät osaa vetää oikeasta narusta, eivätkä markkinoida itseään hyvinä isinä, tai eivät usko sen kuitenkaan auttavan. "Vanhemmuussaldoa" laskettaessa yleensä äidit ovat olleet enemmän mukana lasten arjessa mm. kasvattamisessa sekä hoidon järjestelyissä.

Olosuhdeselvityksissä määräävänä tekijöinä olivat olosuhteet ennen eroa, arkipäivän pyörittäminen ja mahdollisuus huolehtia lapsista eron jälkeen.

Arvioitaessa isän ja äidin mahdollisuuksia huolehtia lapsista eron jälkeen äidit asettuvat heti parempaan asemaan pelkästään jo sillä tosiasialla, että asunto yleensä jää heille – ja lapsille. Ilman lapsia kotoa lähtevä osapuoli saa huonomman vanhemman leiman, koska saatetaan mieltää, että hän ei välitä lapsista. Osapuolista taas se, joka nappaa lapset kainaloon ja rientää vaikkapa turvakotiin, saa paremmat lähtöpisteet, koska hänen katsotaan suojaavan lapsia ja olevan näin vastuuntuntoisempi osapuoli. Kaikkea ei kuitenkaan ole menetetty alkutilanteen reaktioiden perusteella. Yksin kotiin jäänyt osapuoli voi mennä hakemaan lapset turvakodista kotiin. Tähän isiä rohkaisi erityisesti perheasiainyksikön edustaja. Käytännössä äiti voi kuitenkin kieltäytyä antamasta lapsia isälle tapaamista varten. Mitäpä siinä teet?

Tappion kestäminen voi ottaa koville.

Mies ottaa useimmiten tappion vastaan hiljaisesti tunteita näyttämättä ja erittelemättä. Mies protestoi harvoin. Erityisesti koulutetuille äideille puolestaan huoltajuuden menettäminen on vaikea asia ja he antavat hyvin aktiivisesti palautetta sosiaalityöntekijöille, ja kestävät menetyksen miehiä huonommin – ainakin ulospäin.

Mitä miesasiakas itse ajattelee mahdollisuuksistaan saada apua sosiaalitoimesta perheeseensä liittyvissä vaikeuksissa? Lähes kaikki sosiaalityöntekijät ovat naisia. Huomioko nainen sosiaalityöntekijänä riittävästi miehen näkökulmaa? Lastensuojeluasiakkuus ja huoltajuuslausunnot ovat ne alueet, joissa asetelma synnyttää kysymyksen: saako mies mielestään oikeudenmukaista kohtelua osakseen? Arvioidaanko, että mies voi kyetä huolehtimaan perheestä siinä missä nainen? Miehet saavat harvoin lapsen huoltajuuden kokonaan itselleen. Yhteishuoltajuuspäätöksissä lapsi määrätään asumaan äidillä ja isälle jää tapaamisoikeus ja elatusmaksut. Äiti on perinteisen myytin mukaan paras kasvattaja.

Miehille oli vaikeaa mennä sosiaalityöntekijöiden luokse valmiiden ennakkopaineiden kanssa. Kokemus, että minua ei kuulla tai asia on jo periaatteessa päätetty ex-vaimon ja sosiaalityöntekijöiden kesken, saa joskus miehen hiiltymään menettämään uskon mahdollisuuksiinsa. Hiiltyminen saattoi miehen mielestä vain vahvistaa sosiaalityöntekijöiden ennakkokuvaa. Näin saattoi todella käydäkin. Huono lopputulos ei siten ollutkaan miehelle yllätys. Miehellä on erityinen painolasti, hän on oletusarvoisesti heikoilla suhteellisen tasaväkisessä tilanteessa. Mikäli eroavalla/ eronneella vaimolla on ”valttinaan” esittää miehen olevan liian paljon töissä, osallistuneen vähän lasten arkeen, käyttävän päihteitä, ehkä ollut joskus putkassa, ollut perheväkivaltilanne tms. miehen mahdollisuus saada lapset luokseen asumaan on jo melko toivoton.

Nyky-yhteiskunnassa miehillä ja naisilla on vaikeuksia identiteettinsä kanssa. Tämä on johtanut turvattomuuden ja väkivallan lisääntymiseen. Koulutetuillakin naisilla alkoholinkäyttö on kasvanut huomattavasti. Nainen väkivallan tekijänä on todellisuutta, vaikka sitä ei aina sosiaalityössä halutakaan nähdä.

Isät kokevat erotilanteessa jäävänsä paitsioon. Perinteisen mallin mukaan äiti saa lapset ja asunnon, mies elatusveloitteen. Ajat ovat kuitenkin muuttuneet ja muuttumassa. Enää mies ei ole se, joka yksin elättää perheensä, on perheen pää ja tulee joskus kännissä kotiin äidin keskittyessä kodin hoitoon ja lasten kasvatukseen. Nykypäivänä äiditkin ovat töissä. Äidit ovat myös usein viihteellä siinä missä miehetkin. Äiditkin lähtevät illalla pubiin, ilta venyy joskus pitkäksi ja lapset jäävät kotona vaille hoitoa jopa turvattomuuteen asti. Naisetkin ovat

ottaneet väkivallan aseeseen, välillä väkivalta kohdistuu mieheen ja jopa lapsiin kohdistuvaa väkivaltaa tavataan äideillä. Väkivallan muodot ovat moninaisia. Enää ei voida ajatella, että lasten on automaattisesti parempi olla äidin huollossa.

Erityisesti kaikki lapsiin ja perheeseen ja erotilanteisiin liittyvä sosiaalityö on enimmäkseen naispuolisten sosiaalityöntekijöiden hallussa ja määriteltävissä. Muutaman miespuolisen sosiaalityöntekijän ääni tuskin kuuluu tai vaikuttaa työkäytäntöihin ja asenteisiin.

Avioeroista 2/3 TAPAHTUU naisen aloitteesta. Nainen useimmiten tietää, miten toimia avioerossa, miehelle ero voi tulla shokkina, eikä hän osaa toimia rationaalisesti. Miehelle tulee helpommin kriisi, hän saattaa lopulta menettää vaimon, kodin, lapset ja työn. Mies kokee häviävänsä jutun ja katkeroituu. Muut määrittelevät hänen tekemisiään ja oikeuksiaan kasvattaa ja tavata lapsia. Mies saattaa kokea, ettei hänellä ei ollut mahdollisuuksia, koska lausunnon antaneet sosiaalityöntekijät ovat naisia ja ovat "tietysti naisen puolella" miestä vastaan.

(Stakesin ohje sosiaalitoimelle 2001 suosittaa pyrkimystä objektiivisuuteen siten, että halutessaan vanhemmat voivat saada työntekijäpariksi toisen naispuolisen ja toisen miespuolisen työntekijän. Sirpa Taskinen)

Lasten äiti on myös todennäköisesti verbaalisella tasolla lahjakkaampi ja vetoavampi kuin isä ja antaa itsestään positiivisen vaikutelman. Useat isät kokevat juuri tämän verbaalisen alueen vaikeaksi kentäksi itselleen: osaavatko he tuottaa sellaista verbaalista materiaalia arvioitaessa kykyä toimia huoltajana eron jälkeen, että heidät otetaan vakavasti ja noteerataan vakavasti otettavaksi huoltajaksi eron jälkeen? Onko mahdollista, että lapset voisivat paremmin isän kasvatuksessa? Saako tästä alueesta miinusta vai plussaa? Jos isä ei koe sosiaalityöntekijän kuulevan häntä ilman ennakoasennetta, voi hän helposti kiihtyä ja voi näin haluamattaan vahvistaa hänestä mahdollisesti jo syntyneitä ennakoasennetta. Onko miehen oltava lähes täydellinen, että lapset voidaan uskoa hänen hoitoonsa?

Isä voi kokea, että ei ole osallistunut paljon kasvattamiseen, eikä osaa / välitä hakea huoltajuutta. Isyys on kuitenkin nousussa. Nuoret isät tietävät paljon asioista ja osaavat pitää puolensa. Isyyteen panostetaan. Yrittäjä-isällä voi olla hyvin vähän aikaa lapselle ja lapsen yksinhuoltajuus voi käytännössä olla todella hankala vaihtoehto, vaikka hän sitä kuinka haluaisi.

Perheasiainyksikön edustaja arvioi, että isällä on aivan vastaavat mahdollisuudet saada huoltajuus kuin äidillä. Isät tuovat kuitenkin enemmän esiin luontaisesti toiminnallisia ominaisuuksiaan (*sekundääriaikaa*), äidit puolestaan hellyys- ja hoiva-näkökulmaa (*primääriaikaa*). Äidit puhuvat sellaista kieltä, mitä naispuolisten sosiaalityöntekijöidenkin on helppo ymmärtää. Asuntoko ratkaisee lasten asuinpaikan?

Voiko isä saada lapsen luokseen, jos hänellä ei juuri sillä hetkellä ole sopivaa asuntoa, on vaikkapa eron vuoksi joutunut lähtemään kodista? Jos isä lähtee kodista ulos, vaikeutuu hänen mahdollisuutensa saada lapsi asumaan luokseen. Jos isä on vaikkapa työtön, eikä ole onnistunut hankkimaan sopivaa asuntoa, saako tukea sosiaalitoimelta, osaako hakeakaan? Kunnissa on varmasti monenlaisia käytäntöjä.

Väkivaltainenko?

Entäpä miehen leimaaminen väkivaltaiseksi? Mies voi saada "väkivaltainen" leiman otsaansa pelkästään turvakotiin rientäneen naisen kertomuksen perusteella. Tämän jälkeen leimasta on äärimmäisen vaikea päästä eroon – jopa mahdotonta. On erityisen tärkeitä, että turvakodissa ja sosiaalitoimessa kirjataan molempien osapuolten näkemys mahdollisimman objektiivisesti. Olosuhdeselvityksessä kiinnitetään huomioita nimenomaan lapsen näkökulmaan, toiseen kohdistuva väkivalta ei välttämättä este huoltajuudelle voi tietysti vaikuttaa tapaamistilanteissa vaihdoissa. Kun äiti lähtee turvakotiin lasten kanssa, on asetelma helposti jo "valmis". Edellyttäisin väkivallan kohteeksi joutuneelta lääkärisäkäyntiä ja rikosilmoituksen tekemistä, pelkkä kertomus ei saisi saada suhteettoman suurta painoa. Entäpä miehen puolueeton kuuntelu tässä tilanteessa – kuka siihen kykenee? Onko isä huono lasten huoltaja, jos hän on lyönyt äitiä? Naisetkin lyövät. Mielestäni asiaa pitäisi tarkastella kokonaisuutena, eikä evätä huoltajuutta pelkästään sillä, että on lyönyt äitiä. Tietysti jos lyöminen on jatkuvaa, vahingoittaa se lapsiakin psyykkisellä tasolla. Väkivalta on tuskin koskaan vain yhden kauppa. Apua tarvitsee varmasti myös äiti, joka sallii itseensä kohdistuvan pahoinpitelyn aina vaan toistuvan hakematta apua. Lyöminen on aina ehdottomasti väärin ja siihen tulee suhtautua vakavasti. Äidin lyömiseen sortunut isä pitää ilman muuta ohjata hakemaan apua.

Perinteisen myytin mukaan äiti on aina uhri. Totta vai mielikuvaa? Mahdollisesti molempia. Joka tapauksessa on huolestuttavaa, missä määrin miehet kokevat jäävänsä häviölle perheeseen liittyvissä riita-asioissa. Lapset jäävät ilman isää. Lapset ovat tärkeitä isillekin ja ero lapsista tekee kipeää. Kuka taas voi korvata lasten isän? Ei varmasti kukaan!

Faktaa

Suomessa 88 % erolapsista jää asumaan äidin kanssa mutta niistä tapauksista, joissa isäkin on halunnut lapset luokseen asumaan, on puolissa lähihuoltajaksi määrätty isä. Eli ei ole mitenkään sanottua, että lapset jäävät aina äidille erossa, joskaan isät eivät ilmeisesti kovin usein halua jäädä lähivanhemmiksi. Aivan pienille lapsille pidetään Suomessa äidin läheisyyttä tärkeänä. Olosuhdeselvityksessä, tapaamisia keskimäärin 7, tapahtuvat toimistolla molempien vanhempien läsnä ollessa, jolloin voivat kommentoida toistensa puheita, sosiaalityöntekijä arvioi samalla. Vanhemmat voivat lukea tekstiosan, varsinaista sosiaalityöntekijöiden johtopäätösosaa eivät vanhemmat voi muuttaa. Mikäli isällä ollut kiinteä suhde lapseen, on huoltajuuden menetys iso asia isälle.

Mielestäni sosiaalitoimeen tarvitaan erityistä miesten ja isien asemaan ja problematiikkaan perehtynyttä sosiaalityön ammattilaista. Miesjärjestöissä on eri keinoin pyritty vastaamaan tähän haasteeseen, mutta tarve pikaiseen ja kattavaan tukeen on olemassa.

Timo Kitunen
Sosiaalityöntekijä
Helsinki